

شناخت معارف مهدوی ضرورت تردیدناپذیر عصر ماست

شناخت معارف مهدوی ضرورت تردیدناپذیر عصر ماست. ضرورتی که اگر به خوبی درک شود و وجوه مختلف آن چنان که شایسته است، تبیین گردد، برکات فراوانی را نصیب جامعه اسلامی ما می‌سازد.

شناخت معارف مهدوی ضرورت تردیدناپذیر عصر ماست. ضرورتی که اگر به خوبی درک شود و وجوه مختلف آن چنان که شایسته است، تبیین گردد، برکات فراوانی را نصیب جامعه اسلامی ما می‌سازد.

به گزارش خبرنگار مهر، متن زیر برشی از کتاب «معرفت امام زمان» اثر اسماعیل شفیعی سروستانی است که در ادامه می‌خوانید؛

۱. مفهوم شناسی مهدویت

«مهدویت»، از نظر لغوی مصدر جعلی و به معنای «مهدی (امام منتظر) بودن» است. [۱] واژه «مهدی» نیز در لغت به معنای «کسی که خدا او را به سوی حق هدایت کرده»، [۲] «هدایت شده» و «ارشاد شده» آمده است. [۳] اما در اصطلاح، مهدویت به معنای مهدی باوری، مهدی‌گرایی و اعتقاد به امام مهدی (ع) به عنوان منجی موعود آخرالزمان به کار می‌رود. به بیان دیگر، مهدویت بیانگر دیدگاه اسلام درباره جهان آینده و آینده جهان است.

مهدی، لقب منجی موعود مسلمانان است. بر اساس بررسی‌های برخی از صاحب نظران، در افزون بر ۲۷۰ روایت، این لقب برای این منجی موعود به کار رفته است. [۴] در یکی از این روایات، امام صادق (ع) از پدران گرامی خود چنین نقل می‌کند:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِي، اسْمُهُ اسْمِي، وَكُنْيَتُهُ كُنْيَتِي، أَشْبَهَ النَّاسَ بِي خَلْقًا وَخُلُقًا، تَكُونُ لَهُ عِيَّةٌ وَحَيْرَةٌ، حَتَّى تَصِلَ الْخَلْقُ عَن أَدْيَانِهِمْ، فَعِنْدَ ذَلِكَ يُقِيلُ كَالشَّهَابِ الثَّاقِبِ، فَيَمْلؤها قِسْطًا وَعَدْلًا، كَمَا مَلِئْتَ ظُلْمًا وَجَوْرًا. [۵]

پیامبر خدا که درود خدا بر او و خاندانش باد فرمود: مهدی، از فرزندان من است. نام او، نام من و کنیه او کنیه من، و شبیه ترین مردم در خلق و خو به من است. غیبت و حیرتی دارد که در آن امت ها گمراه می شوند. سپس مانند شهاب فروزان می آید و زمین را از عدل و داد پر می کند، به همان سان که از جور و ستم پر شده بود.

در برخی از روایات آمده است که آن حضرت از آن رو «مهدی» نامیده می شود که مردم را به سوی امری نمان یا امری که از آنها مخفی شده هدایت می‌کند. در یکی از این روایات که از امام محمد باقر (ع) نقل شده، آمده است:

... إِمَّا سَمِّيَ الْمَهْدِيُّ مَهْدِيًّا؛ لِأَنَّهُ يَهْدِي إِلَى أَمْرِ خَفِيٍّ. [۶]

... مهدی، مهدی نامیده شده است؛ چون به امری نمان هدایت می کند.

در روایت دیگری، به نقل از امام صادق (ع) چنین می‌خوانیم:

... وَ إِمَّا سَمِيَ الْقَائِمُ مَهْدِيًّا؛ لِأَنَّهُ يَهْدِي إِلَى أَمْرِ قَدْ صَلَّوْا عَنْهُ. [۷]

... و اینکه [حضرت] قائم را مهدی خوانند برای آن است که به چیز گمشده ای راهنمایی می‌کند.

۲. مهدویت در اسلام

شاید بتوان گفت در طول تاریخ، هیچ موضوعی به اندازه قیام مصلحی جهانی که بشر را به سوی سعادت و نیک بختی ابدی رهنمون می سازد و داد مظلومان را از ظالمان بازمی ستاند، فکر آدمیان را به خود مشغول نداشته است. از این رو، اقوام و مذاهب گوناگون به نوعی در انتظار ظهور ابرمردی به سر می برند که نماد تمام آرمان های بشر به شمار می آید تا سرانجام روزی جهان را از عدل و داد پارسازد.

در این میان، اعتقادی که میان مسلمانان به ویژه شیعیان در مورد قیام و انقلاب مهدی موعود(ع) به عنوان مصلح کل و منجی بشر وجود دارد، در عین دارا بودن جنبه های آرمانی، از ریشه های عمیق و مستحکم مکتبی برخوردار بوده و متکی بر سخنان تردیدناپذیر پیشوایان معصوم دین است.

علما و متفکران اسلامی نیز در طول قرون، با بیان احادیث پیشوایان دین در زمینه ظهور قائم آل محمد(ع)، این اعتقاد را ترویج داده و با پاسداری از اندیشه مهدویت و تحکیم مبانی فکری انتظار ظهور مصلح جهانی، به شبهه های مخالفان در این زمینه پاسخ گفته و بر استواری این اندیشه افزوده اند.

باور به مهدویت از مسائلی است که همه مذاهب اسلامی بر آن اتفاق نظر دارند و مختص به پیروان مکتب اهل بیت(ع) نیست. شمار فراوان احادیث مرتبط با مهدویت در منابع مورد اعتماد اهل سنت، و نقل و تأیید این موضوع توسط دانشمندان بزرگ سنی، به ما اطمینان می دهد که باور به ظهور مهدی موعود(ع) به هیچ روی منحصر به شیعیان نیست و قاطبه فرق اسلامی آن را چون عقیده ای ضروری و قطعی پذیرفته اند. این موضوع در ده shy&ها کتاب و رساله مستقلی که دانشمندان اهل سنت درباره امام مهدی(ع) نگاشته shy&اند، [۸] به روشنی مشخص است. افزون بر این، در جوامع حدیثی شش گانه هم که مهم shy&ترین و معتبرترین منابع حدیثی آنان به شمار می shy&رود، با صراحت بر آن تأکید شده است. [۹]

شیخ عبدالمحسن عباد آل بدر از عالمان برجسته دانشگاه اسلامی مدینه در نگاشته ای که با هدف پاسخ به منکران مهدویت تهیه شده است، اسامی تعدادی از دانشمندان اهل سنت را که بر تواتر احادیث امام مهدی(ع) تصریح کرده shy&اند، نام می shy&برد و کثرت این احادیث، تعدد طرق آنها و اعتقاد فرقه shy&های مختلف اسلامی به مضمون آنها را دلیلی بر وجود حقیقتی ثابت می shy&داند که در آخرالزمان به وقوع خواهد پیوست. [۱۰]

۳. ضرورت شناخت معارف مهدوی

شناخت معارف مهدوی ضرورت تردیدناپذیر عصر ماست. ضرورتی که اگر به خوبی درک شود و وجوه مختلف آن چنان که شایسته است، تبیین گردد، برکات فراوانی را نصیب جامعه اسلامی ما می سازد.

وجوه مختلف ضرورت شناخت معارف مهدوی در عصر حاضر را به این شرح می توان برشمرد:

الف) وجه اعتقادی

بر اساس روایات تردیدناپذیری که شیعه و سنی آنها را روایت کرده اند، بر هر فرد مسلمان واجب است که امام زمان خود را بشناسد تا بدین وسیله از خطر در افتادن به جاهلیت قبل از اسلام و فرو رفتن در گرداب کفر و شرک وارهد و امکان زیستن و مردن بر مبنای اعتقاد راستین را بیابد.

این همه تأکید بر لزوم معرفت امام در آموزه های اسلامی، از آن روست که معرفت، مقدمه دل بستن، [۱۱] دل بستن، مقدمه سر سپردن [۱۲] و سرسپردن به امام حق، مقدمه نجات و رستگاری است [۱۳] و این اساس دعوت همه انبیا و اولیاست.

با توجه به آنچه گفته شد، بر هر یک از ما واجب است که همه تلاشمان را برای شناخت امام عصر خود، حضرت حجت بن الحسن(ع) به کار گیریم و با شخصیت و جایگاه آن حضرت در عالم هستی چنان که باید، آشنا شویم تا در پی آن بتوانیم به وظایفی که در برابر آن امام داریم، به گونه ای شایسته عمل کنیم. [۱۴]

ب) وجه فرهنگی

کشور ما کشوری است با اکثریت جمعیت جوان و پر شور. جمعیت جوانی که در صورت یافتن آرمانی با ارزش همه شور و توان بالقوه و بالفعل خود را به پای آن می ریزد و از هرگونه سکون و رکود و انحراف و تباهی بیزاری می جوید. همان گونه که جوانان پرشور عصر انقلاب و دوران دفاع مقدس در پی آرمان های ارزشمند بنیان گذار نظام جمهوری اسلامی، با گذر از همه تمنیات و خواهش های نفسانی، خود را یک سره وقف جهاد و مبارزه در راه خدا کردند و به بالاترین درجات ایمان و رستگاری دست یافتند.

تشکیل حکومت جهانی به رهبری امام مهدی(ع)، گسترش قسط و عدل در سراسر گیتی و نابود کردن همه مظاهر کفر، ستم و تباهی آرمانی است که اگر به درستی شناسانده شود و وجوه مختلف آن تبیین گردد، می تواند نسل سوم انقلاب اسلامی و نسل های پس از آن را چون پدران خود پویا و پایدار نگه دارد و از توانمندی های آنها به بهترین صورت ممکن بهره برداری کند. از این رو در عصر حاضر، جامعه ما بیش از هر زمان دیگر، نیازمند پرداختن به فرهنگ انتظار و باور مهدویت است و به جرئت می توان گفت اگر به خوبی به این موضوع پرداخته شود، می تواند بسیاری از توطئه های فرهنگی دشمنان را خنثی کند.[۱۵]

ج) وجه سیاسی

این وجه را از دو منظر می توان مطالعه کرد:

نخست، از منظر فلسفه سیاسی و مبانی مشروعیت نظام: حکومت جمهوری اسلامی ایران، بر مبنای نظریه ولایت فقیه و نیابت عام فقها از امام زمان(ع)، شکل گرفته است و به همین دلیل بقا و استمرار مشروعیت و مقبولیت این نظام، در گرو تبیین و تشریح دقیق مبانی کلامی و فقهی آن برای نسل حاضر و نسل های آینده است. در این میان پرداختن به موضوع هایی چون ضرورت وجود حجت الهی در هر عصر، جایگاه و نقش امام زمان(ع) در عالم هستی، شیوه بهره گیری مردم از امام زمان در دوران غیبت و وظایف و تکالیف مردم در برابر امام عصر از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

دوم، از منظر علوم سیاسی و روابط بین الملل: در سال های اخیر دو موضوع مهم و کلیدی در جهان مطرح شده است که در ظاهر خاستگاه و مبانی متفاوتی دارند، ولی در اهداف، آثار و نتایج مشترکند. این دو موضوع عبارتند از:

یک - «جهانی سازی»[۱۶] یا «جهانی شدن»[۱۷]: این موضوع بیشتر در مجامع دانشگاهی و از سوی نظریه پردازان علوم سیاسی و روابط بین المللی مطرح شده و در پی القای این مطلب است که «به دنبال محو شدن مرزهای جدا کننده، جهان به تدریج به سوی نوعی همگنی یا هم گونهی بیشتر در عرصه های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی فرهنگی حرکت می کند»[۱۸] و «این اتفاق از طریق توسعه سرمایه داری و تکنولوژی مساعد آن (Techno-capitalism) آن هم در مسیری مشخص رخ خواهد داد».[۱۹]

ایده «نظم نوین جهانی» رئیس جمهور وقت امریکا (بوش پدر)، نظریه «پایان تاریخ» فوکویاما و راه کار «برخورد تمدن ها» هانتینگتون بیان گر همین پدیده جهانی شدن یا جهانی سازی است که به گمان آنها با محوریت جهان غرب و به ویژه امریکا رخ خواهد داد و در نهایت به پذیرش الگوی نظام لیبرال - دموکراسی از سوی همه کشورهای جهان و سلطه فرهنگ، اخلاق و مدنیت مغرب زمین بر سراسر گیتی، منجر خواهد شد.

دو - آخرالزمان گرایی و تلاش در جهت تحقق پیش گویی های کتاب مقدس: جریانی که امروز بیشتر با عنوان «مسیحیان صهیونیست»[۲۰] یا «مسیحیان انجیلی»[۲۱] یا «مسیحیان بنیادگرا»[۲۲] در جهان شناخته می شوند، به ویژه در سال های اخیر، با زنده کردن پیش گویی های کتاب مقدس و دامن زدن به آن تلاش وسیعی را برای تبلیغ، ترویج و محقق ساختن باورهای خود در جهان آغاز کرده است. بر اساس باور این گروه از مسیحیان پروتستان، مشیت خداوند بر این قرار گرفته است که جهان پس از طی مراحل هفت گانه که از جمله آنها تشکیل اسرائیل بزرگ، بازگشت قوم یهود به سرزمین موعود، بازسازی معبد سلیمان و وقوع جنگ عظیم هسته ای «آرمگدون»[۲۳] است، بازگشت دوباره حضرت مسیح(ع)، استقرار حکومت هزارساله او و حاکمیت صلح و عدالت را شاهد باشد.[۲۴]

این گروه معتقدند که با وقوع نبرد آخرالزمان (آرمگدون) همه غیرمعتقدان به آرمان های مسیحیت بنیادگرا اعم از یهودی، مسیحی و مسلمان از بین خواهند رفت و تنها کسانی باقی می مانند که به این آرمان ها باور داشته اند.

ویژگی مهم جریان یاد شده این است که تنها به ارائه تفاسیر معینی از مفاهیم مذهبی بسنده نمی کند، بلکه تلاش می کند تا با ارائه یک «پروژه» تحولات آینده را بر مبنای تفاسیر خود رقم زند.[۲۵]

دیدگاه آخرالزمان شناسانه مسیحیان صهیونیست اگرچه در ظاهر غیرسیاسی است، ولی از آن جا که این مباحث به ظاهر دینی، امروز دستمایه سردمداران کاخ سفید قرار گرفته و به بهانه ای برای توجیه سیاست های سلطه گرانه و تجاوزطلبانه آنها در جهان تبدیل شده است، به مباحث سیاسی، راهبردی و روابط بین الملل هم ارتباط پیدا می کند.

با توجه به مباحث یاد شده روشن می شود که در عصر حاضر، با توجه به دلایل ذیل پرداختن به موضوع مهدویت و مبانی دین شناختی آن از وجه سیاسی نیز دارای اهمیت است:

نخست اینکه، تبیین مبانی مشروعیت نظام جمهوری اسلامی و دفاع عالمانه از آن بدون شناخت دقیق مبانی مهدویت و درک عمیق دیدگاه پیشوایان دین در زمینه چگونگی اداره جامعه و حکومت در عصر غیبت و نسبت این دیدگاه با فرهنگ انتظار امکان پذیر نیست.

دوم، زیستن در جهان امروز و مقاومت در برابر سیل بنیان کن جهانی سازی که فرهنگ، سیاست و اقتصاد همه کشورهای مستقل را نشانده رفته و به چیزی کمتر از سلطه بر کل جهان بسنده نمی کند، تنها با داشتن تحلیل های قوی و مستحکم مبتنی بر مبانی، مبادی و منابع دینی و باور قلبی به برتری داشته های خود بر یافته های دیگران، امکان پذیر است و این دو، جز با شناختی جامع از باور مهدوی و فرهنگ انتظار که بیانگر دیدگاه اسلام درباره «جهان آینده و آینده جهان» است، محقق نخواهد شد.

سوم، نقد و بررسی عالمانه دیدگاه های آخرالزمان گرایانه مسیحیان صهیونیست، پایداری در برابر اقدام های فرهنگی، سیاسی و نظامی این جریان و خنثی کردن توطئه های آنها علیه جهان اسلام، تنها با اتکا به باور خلل ناپذیر مهدویت ممکن است، باوری که آینده جهان را تنها از آن بزرگ منجی موعود حضرت مهدی(ع) می داند و معتقد است که مسیح(ع) نیز پس از نزول از آسمان به آن حضرت اقتدا می کند.

د) وجه اجتماعی

«فرهنگ انتظار» تنها حیات فردی و زندگی شخصی انسان ها را در بر نمی گیرد و همه مناسبات اجتماعی را نیز شامل می شود؛ یعنی هم چنان که همه مظاهر حیات فردی انسان ها - زندگی و مرگ، حرکت و سکون، فعل و ترک، موافقت و مخالفت، دوستی و دشمنی و... - باید رنگ انتظار بگیرد و از این فرهنگ متأثر شود، همه مناسبات اجتماعی - فرهنگ، سیاست و اقتصاد - نیز باید به نوعی متأثر از انتظار باشد و میان جامعه منتظر و جامعه غیر منتظر تفاوتی محسوس احساس شود. به بیان دیگر در یک جامعه منتظر، نظام تعلیم و تربیت، مناسبات سیاسی و حکومتی، قوانین و مقررات دولتی، روابط تجاری و اقتصادی، ضوابط معماری و شهرسازی، حقوق و وظایف شهروندی و... باید بر اساس فرهنگ انتظار و با هدف زمینه سازی برای ظهور امام مهدی(ع) و استقرار حکومت عدل و مهدوی سامان یابند.

با توجه به مطالب یاد شده بر همه شیعیان لازم است که با شناخت بیشتر از معارف مهدوی و درک وجوه مختلف آن، زمینه را برای تحقق جامعه منتظر فراهم سازند.

۴. دیدگاه های موجود در زمینه شناخت معارف مهدوی

با توجه به دیدگاه ها و رویکردهای مختلفی که در زمینه شناخت باور مهدوی و فرهنگ انتظار وجود دارد، این پرسش مطرح می شود که آیا وجوه یاد شده براساس همه دیدگاه ها و رویکردهای موجود قابل بحث و بررسی هستند، یا اینکه تنها براساس دیدگاه و رویکرد ویژه ای می توان این وجوه را بررسی کرد و به پرسش های مطرح در هر یک از این زمینه ها پاسخ گفت؟

برای یافتن پاسخ این پرسش، لازم است مؤلفه های اساسی دو دیدگاه مهم از دیدگاه های موجود در زمینه شناخت معارف مهدوی را بررسی کنیم:

الف) دیدگاه کلامی - تاریخی

در این دیدگاه، سه جنبه از ابعاد شخصیت و زندگانی امام مهدی(ع) مورد توجه قرار می گیرد: نخست اینکه آن حضرت، حجت خدا، تداوم بخش سلسله حجت های الهی و دوازدهمین امام معصوم از تبار امامان معصوم شیعه(ع) است که در حال حاضر در غیبت به سر می برد. دوم اینکه ایشان شخصیتی است تاریخی که در دوره زمانی معینی، از پدر و مادر مشخصی به دنیا آمده، حوادث متعددی را پشت سر گذاشته، با انسان های مختلفی ارتباط داشته و منشأ رویدادهای مختلفی در عصر غیبت صغرا بوده است. سوم اینکه آن حضرت منجی موعود شیعه است و با ظهور خود همه مظاهر ستم را نابود و جهان را از عدل و داد آکنده می سازد.

بر این اساس، در بیشتر کتاب‌هایی که با دیدگاه کلامی - تاریخی به بررسی شخصیت و جنبه‌های وجودی امام مهدی(ع) پرداخته‌اند، با سرفصل‌های مشابهی روبه‌رو می‌شویم که برخی از مهم‌ترین آنها به قرار زیر است: لزوم وجود حجت الهی در هر عصر؛ اثبات ولادت؛ دلایل امامت؛ ویژگی‌های شخصی؛ فلسفه غیبت؛ نواب خاص؛ راز طول عمر؛ معجزات؛ توقیعات (پیام‌ها)؛ نشانه‌های ظهور آن حضرت و

(ب) دیدگاه فرهنگی - اجتماعی

این دیدگاه با پذیرش همه‌مبانی و اصول پذیرفته‌شده در دیدگاه کلامی - تاریخی در زمینه تولد، غیبت و ظهور آخرین حجت الهی، حضرت مهدی(ع) که بر اساس برهان‌ها و شواهد قطعی و تردیدناپذیر عقلی و نقلی به اثبات رسیده است، آن حضرت را حجت خدا بر بندگان و امامی می‌داند که در عصر حاضر همه‌اهل ایمان، وظایف و تکالیف مشخصی در برابر او دارند. این دیدگاه در پی آن است که موضوع مهدویت و انتظار را به عنوان مبنایی برای پی‌ریزی همه‌مناسبات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مسلمانان در عصر غیبت؛ طرحی برای رهایی جوامع اسلامی از تارهای درهم‌تنیده فرهنگ و مدنیت مغرب زمین و راه‌کاری برای گذر همه‌اهل ایمان از فتنه‌ها و آشوب‌های آخرالزمان مطرح سازد.

۵. آثار مهدوی و نیازهای روز

بر این اساس، در عصر حاضر که شور و شوق انتظار حضرت مهدی(ع) و اشتیاق شناخت آخرین حجت خدا در میان همه اقشار مردم، به ویژه نسل جوان کشورمان دامن‌گستر شده است. به نشر آثاری نیاز داریم که هم بر اصول و مبانی پذیرفته‌شده در دیدگاه کلامی - تاریخی مبتنی باشند و موضوع‌ها و مسائلی را که در این دیدگاه مورد توجه قرار گرفته است، با زبان و ادبیات روز و متناسب با نیازهای این زمان بررسی و تبیین کنند و هم، با چارچوب‌ها و موازین مورد پذیرش دیدگاه فرهنگی - اجتماعی هماهنگ باشند و باور مهدوی و فرهنگ انتظار را به عنوان حقیقتی جاری در عصر و جامعه ما مطرح سازند.

اثر حاضر با توجه به این نیاز اساسی شکل گرفته و در آن تلاش شده است پاسخی در خور به شور و اشتیاق وصف‌ناپذیر منتظران موعود برای آگاهی هرچه بیشتر از ویژگی‌های امام عصر(ع)، تاریخ عصر غیبت، تکالیف منتظران در عصر حاضر، چند و چون قیام و انقلاب رهایی‌بخش مهدی موعود(ع)، ویژگی‌های جهان پس از ظهور و مانند آن داده شود.

[۱]. ر.ک: علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، چاپ اول از دوره جدید: تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ج ۱۳، ص ۱۹۳۳۱.

[۲]. محمد بن مکرم (ابن منظور) لسان العرب، تحقیق: جمال‌الدین میر دامادی، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع- دار صادر، ۱۴۱۴ ق، ج ۱۵، ص ۳۵۴؛ محمد مرتضی الحسینی الزبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقیق علی شیری، ۲۰ ج، چاپ اول: بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴ هـ؛ ق، ج ۲۰، ص ۳۲۲؛ فخرالدین بن محمد الطریحی، مجمع البحرین، تحقیق: احمد حسینی اشکوری، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۴۷۵.

[۳]. محمد معین، فرهنگ فارسی، چاپ سیزدهم: تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۸، ج ۴، ص ۴۴۶۲.

[۴]. ر.ک: لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب‌الأثر فی الإمام‌الثانی عشر(ع)، چاپ اول: قم، مکتب المؤلف، ۱۳۲۲ هـ؛ ق، ج ۳، صص ۴۴۳ و ۴۴۴.

۳. محمدبن علی بن حسین (شیخ صدوق)، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، قم، مؤسسه‌النشر الإسلامی، بی تا، ج ۱، صص ۲۸۶، ج ۱.

[۶]. محمدبن ابراهیم نعمانی، کتاب‌الغیبة، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران، مکتبه‌الصدوق، بی تا، صص ۲۳۷، ج ۲۶.

[۷]. محمدبن محمدبن نعمان (شیخ مفید)، الإرشاد فی معرفة حجج‌الله علی‌العباد، ترجمه و شرح: سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران، علمیه اسلامیة، بی تا، ج ۲، ص ۳۵۸.

[۸]. ر.ک: علی محمد علی دخیل، الإمام‌المهدی(ع)، چاپ دوم: بیروت، دارالمرتضی، ۱۴۰۳ هـ؛ ق، ص ۱۴۰.

- [۹]. سید محمد حسینی، «مهدویت از نگاه اهل سنت»، در: محمد محمدی ری‌shy& شهری، دانشنامه امام مهدی(ع) بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ، چاپ اول: قم، مؤسسه علمی، فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۷۶.
- [۱۰]. ر.ک: عبدالمحسن عباد آل بدر، عقیده اهل السنة و الأثر فی المهدی المنتظر، ص ۲۹، به نقل از: همان، ص ۸۴.
- [۱۱]. در روایتی که از امام صادق(ع) نقل شده، آمده است: «... الْحَبُّ قَرَعُ الْمَعْرَقَةِ؛ دوستی فرع حاصل معرفت است» (محمدباقر مجلسی، بحارالأنوار، چاپ سوم: بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳؛ ZWJ&۵۱۴۰۳ . ق، ج ۶۷، ص ۲۲، ح ۲۲).
- [۱۲]. پیامبر گرامی اسلام(ص) در پاسخ مردی اعرابی که از ایشان خواسته بود به وی پندی بیاموزد فرمود: «أَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ؛ انسان با کسی همراه می شود که او را دوست دارد». همان، ج ۲۷، ص ۱۰۲، ح ۶۷.
- [۱۳]. چنان که در روایت معروف امام رضا(ع) حدیث سلسله الذهب آمده است، ورود در قلعه استوار توحید و ایمنی یافتن از عذاب الهی، مشروط به پذیرش ولایت امام معصوم(ع) است. (ر.ک: همان، ج ۳، ص ۷، ح ۱۶).
- [۱۴]. برای مطالعه بیشتر در این زمینه، ر.ک: همین کتاب، صص ۱۲۵ - ۱۳۸.
- [۱۵]. برای مطالعه بیشتر در این زمینه ر.ک: اسماعیل شفیعی سروسستانی، استراتژی انتظار، چاپ اول: تهران، موعود عصر، ۱۳۸۱، صص ۲۳ - ۲۷ و ۶۹ - ۷۸.
- [۱۶]. Globalizing.
- [۱۷]. Globalization.
- [۱۸]. ر.ک: علی رضا شجاعی زند، «دین و جهانیت، جهانی شدن، جهانی سازی و جهانی گرایی»، مندرج در جهانی شدن و دین: فرصت ها و چالش ها (مقالات چهارمین کنگره دین پژوهان)، چاپ اول: قم، دبیرخانه دین پژوهان کشور، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۳۰.
- [۱۹]. همان، ص ۳۳.
- [۲۰]. Christian Zionists.
- [۲۱]. Evangelists.
- [۲۲]. Fundamentalist Christian.
- [۲۳]. Armageddon.
- [۲۴]. ر.ک: محمد السماک، «کلید فهم سیاست امریکا: موضع امریکا در برابر رژیم صهیونیستی از پشتوانه های مذهبی تا منافع سیاسی» مندرج در کتاب پیش گویی ها و آخرالزمان (مجموعه مقالات)، چاپ اول: تهران، موعود عصر، ۱۳۸۵، صص ۱۹۰ - ۱۹۱.
- [۲۵]. ر.ک: همان، ص ۱۹۵.